

ศัพท์ที่มีความหมายว่า "ครู"

ศัพท์ที่มีความหมายว่า "ครู" หรือ "ผู้สอน" ที่จะนำมาพิจารณามีดังนี้

ก. อาจารย์ (ācārya) ประกอบรูปศัพท์จาก อาจารย์ (ācāra)
ลง บ บัญญัติในศัพท์นิค แปลว่า "ผู้รู้หรือผู้สอนระเบียบต่าง ๆ" หมายถึงผู้นำทางจิตวิญญาณ
หรือครู¹ ทจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานก็ให้ความหมายคำนี้ว่า "หมายถึงผู้สั่งสอนวิชา
ความรู้"²

---

¹Sir Monier Monier-Williams, Sanskrit-English Dictionary
2d ed. (New Delhi : Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.,
1981), p. 131, col.3.

Margaret and James Stutley, Harper's Dictionary of Hinduism
(New York : Harper & Row Publishers, 1977), p. 2.

คำว่า "อาจารย์" หมายถึงระเบียบปฏิบัติหรือความประพฤติที่ทำงาน ตรงข้ามกับ
"อนาจารย์" ซึ่งได้แก่ ความประพฤติที่ไม่ดีงาม ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ฉะนั้น อาจารย์
ที่แปลตามรูปศัพท์ว่า ผู้รู้หรือผู้สอนระเบียบต่าง ๆ นี้ ก็คงหมายถึงระเบียบซึ่งเป็นความ
ประพฤติที่ดีงามเป็นที่ยอมรับของสังคมด้วย

²ราชบัณฑิตยสถาน, ทจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525
พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ 2525), หน้า 895

ข. อุปาธยายะ (upādhyāya) ประกอบรูปศัพท์จากธาตุ อี (√1) มี อุป และอธิ เป็นอุปสรรค ลง อ ปัจจุบันในนามกฤต แปลว่า "ครูหรือผู้สอน"¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำนี้ว่า หมายถึงอุปัชฌาย์ ไก่แก่พระเถระผู้เป็นประธานการบวชอุปัชฌาย์ในพระพุทธศาสนา²

ค. กูรู (guru) ศัพท์ว่า กुरु แปลว่า หนัก, สำคัญ, หนักถือ หมายถึงบุคคลผู้นำเคารพ, บิคาทางจิตวิญญาณ หรือครูผู้สอน³ มาร์กาเรท และเจมส์ สตุทเลย์ (Margaret and James Stutley) ให้ความหมายศัพท์นี้ว่า หมายถึงผู้นำทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมายถึงผู้ทำพิธีอุปนัยน์ให้แก่ศิษย์⁴ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายศัพท์นี้ว่า "ผู้สั่งสอนหรือครู"⁵

¹Menier-Williams, Sanskrit-English Dictionary, p. 359, col. 2.

²ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525, หน้า 915.

³Menier Williams, Sanskrit-English Dictionary, p. 359, Col. 2.

⁴Stutley, Harper's Dictionary of Hinduism, p. 107.

⁵ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525, หน้า 118.

ความหมายของแต่ละศัพท์ที่ภคมาทิจารณาจะเห็นได้ว่า มีความหมายเป็น
นัยเดียวกัน คือหมายถึงครูหรือผู้สั่งสอนนั่นเอง ดังนั้นศัพท์ที่มีความหมายว่าครูหรือผู้สอน
จึงรวมเอาคำว่า อาจารย์, อุปาษายะ และครู ไว้ด้วยกัน¹

ระบับความแตกต่างของศัพท์ที่หมายถึง "ครู"

คำว่าครู หรือผู้สอนในภาษาสันสกฤตที่ไต่ถล่าวมาแล้วทั้ง 3 คำ นี้ ในบางกรณี
ก็ใช้รวม ๆ กันไป ไม่มีการแยกให้เห็นความแตกต่างหรือหน้าที่อย่างเคร่งครัด แต่ถ้าหาก
พิจารณาจากข้อความในคัมภีร์กฎหมายสันสกฤตโดยเฉพาะแล้วจะเห็นว่าผู้เขียนคัมภีร์ได้แยก
หน้าที่หรือระดับความสูงต่ำระหว่างครูทั้งสามประเภทไว้ดังต่อไปนี้

ก. อาจารย์ (ācārya) อาจารย์ได้ชื่อว่าเป็นครูในระดับสูงสุดเพราะ
สามารถเป็นผู้ประกอบพิธีอุปนัยน์ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้สอนคัมภีร์พระเวททั้งหมดที่ศิษย์หรือ
พรหมจารีจะต้องศึกษา นอกจากจะสอนตัวคัมภีร์หรือมนตร์แล้ว ยังต้องสอนความหมาย
ของมนตร์ที่สอน ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับมนตร์นั้น ๆ ด้วย

อาจารย์ เป็นตำแหน่งครูที่คัมภีร์ต่าง ๆ ถือว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษ
จึงมีคำจำกัดความให้ไว้ในทำนองเดียวกันกับคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ว่า "ทวิชาติผู้ใด

¹P.V.Kane, History of Dharmasāstra vol.II. part I, 2d ed.

(Poona : Bhandarkar Oriental Research Institute, 1974), p. 321.

ทำพิธีอุปนัยให้ศิษย์, สอนพระเวทให้พร้อมด้วยพิธีกรรมและคำอธิบายที่เร็นลับ บุคคลซึ่ง
เรียกวิชาที่ผู้นั้นว่า อาจารย์"¹

ข. อุปถัมภ์ (upādhyāya) อุปถัมภ์ คือชื่อว่าเป็นครูในระดัปรอง
จากอาจารย์ เพราะสามารถสอนได้เพียงองค์ประกอบในการศึกษาพระเวท และพระเวท
เพียงหนึ่งสาขาเท่านั้น ในการสอนของอุปถัมภ์นี้จะสอนเพื่อการเลี้ยงชีพด้วย

¹Mn.II.140.

upanīya tu yah śiṣyam vedamadyāpayeddvijah /
sakalpaṃ sarahasyaṃ ca tamācāryaṃ pracaksate //

ดูเปรียบเทียบคัมภีร์ต่าง ๆ ดังนี้

Āp.I.1.1.14.

yasmāddharmānācinoti sa ācāryah /

Gāut.I.9-10.

tadyasmātsa ācāryah /9/

vedānuvacanācca /10/

Vas.III.21.

upanīya kṛtsnam vedamadyāpayetsa ācāryah /

Yājñ.I.33.

sa gururyah kriyāḥ kṛtvā vedamasmāi prayacchati /

upanīya dadad vedamācāryah sa udāhrtah //

* องค์ประกอบในการศึกษาพระเวทมี 6 อย่างคือ 1. ศึกษา วิช้ออกเสียงคำ
ในพระเวทให้ถูกต้อง 2. ฉันท ฉันทลักษณะ 3. ไวยากรณ์ การศึกษาวิเคราะห์คำ
ภาษาศาสตร์ 4. นิรุกติ การอธิบายคำยากในพระเวท 5. ขโยทิส วิชาภาษาศาสตร์
6. กโธปะ วิธีจัดทำพิธี (Majumdar, 1963 : 53).

มีคำจำกัดความในมนุสมฤติและวาสิษฐธรรมศาสตร์ว่า "ผู้ใดสอนส่วนหนึ่งของพระเวท หรือสอนเวทางค์ทั้งหลายด้วย เพื่อการดำรงชีวิต ผู้นั้นท่านเรียกว่า อูปาชยาเย"¹

ค. **กูรู (guru)** กูรู ใค้ชื่อว่า เป็นครูรองจากอูปาชยาเย เพราะมีความสามารถเพียงประกอบพิธีสังสการ^{*} ต่าง ๆ เท่านั้น มีพิธีนำเค้กออกนอกบ้าน พิธีเกี่ยวกับการตั้งครรรค์ และการป้อนอาหาร เป็นต้น มีคำจำกัดความในมนุสมฤติว่า

¹ Mn. II. 141.

ekadeśam tu vedasya vedāṅgānyapi vā punah /
yo'dhyāpayati vṛttyarthamupādhyāyah sa ucyate //

ดูเปรียบเทียบ Vas. III. 22-23.

yastvekadeśam sa upādhyāyah /22/
yasca vedāṅgāni /23/

พิธีสังสการคือพิธีกรรมที่ช่วยให้บรรลุถึงความบริสุทธิ์ ซึ่งทำให้มีเจตญุคคลเข้าถึงการพัฒนาชั้นสมบูรณ์ทางกามุคโลกภาพ พิธีสังสการในแต่ละแห่งมีจำนวนไม่เท่ากัน ในคัมภีร์มนุติกำหนดไว้ 13 พิธีคือ 1. ครรภษณะ พิธีตั้งครรรค์ 2. ปุงษวนะ พิธีขอลูกชาย 3. สีมันโทมโยนิ พิธีแสกณมมารคา 4. ชาทกรรรมพิธีเกิด 5. นามเชษะ พิธีตั้งชื่อ 6. นิษกรมษ พิธีนำเค้กออกนอกบ้าน 7. อันนะปราศนะ พิธีป้อนอาหารแข็ง 8. จูทากรรรม พิธีไว้จุก 9. อูปนิยน์ พิธีสวมค้ายศกัศิทธิ 10. เกศานตะ พิธีทักณมโกนหนวด 11. สมวรตนะ พิธีกลั้มจากการศึกษา 12. วิวาทะ พิธีแต่งงาน 13. คมศานตะ พิธีงานศพ (อรุณศรี อังกระฎ 2522 : 13).

"พราหมณ์ผู้ใดกระทำพิธีกรรมทั้งหลายมีพิธีนินเชกเป็นต้น ตามแบบแผน และทำพิธีป้อนอาหาร (ให้แก่เด็ก) พราหมณ์ผู้นั้นท่านเรียกว่าครู"¹

คุณสมบัติและประเภทของครู

ก. คุณสมบัติของครู

คัมภีร์อาบัสคัมภรรมศาสตร์ได้กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้ที่จะเป็นครู ซึ่งเมื่อนำมารวมกันแล้วอาจกล่าวได้ว่าผู้ที่จะเป็นครูต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นพราหมณ์²
2. เป็นผู้มีความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างก็
3. เป็นผู้มีความศรัทธาในธรรม
4. เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมได้³
5. เป็นผู้ศึกษาถึงที่สุดแห่งความรู้ศักดิ์สิทธิ์

¹Mn.II.142.

nisekādīni karmāni yah kareti yathāvidhi /
sambhāvayati cānna sa vipro gurorucyate //

²Ap.II.2.4.24

brāhmaṇa ācāryaḥ smaryate tu /

³Ap.I.1.1.12.

tasminnabhijanavidyāsamudetaṁ samāhitaṁ samskartāramīpset /

6. เป็นผู้มีความแม่นยำในกฎข้อบังคับต่าง ๆ¹

นอกจากนี้ หลักฐานจากข้อมูลชั้นรองได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นครู

ไว้ดังนี้

1. เป็นพราหมณ์ผู้อุทิศตนต่อคัมภีร์พระเวทเพียงอย่างเดียว
2. เป็นผู้สุจริต
3. เป็นผู้เกิดในตระกูลสูง
4. เป็นผู้บริสุทธิ์
5. เป็นโศครุวิษะ* ผู้ศึกษาสาขาแห่งพระเวทของตน
6. เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน²

จ. ประเภทของครู

ชาวอินเดียอารยันได้แบ่งคนในสังคมเป็น 4 วรรณะ คือ 1. วรรณะพราหมณ์ ได้แก่ นักบวช 2. วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ นักรบ 3. วรรณะไวศยะหรือแพศย์ ได้แก่ พ่อค้า กสิกร ช่างฝีมือ และชาวเมืองทั่วไป 4. วรรณะศูทร เป็นพวกทำงานหนัก

¹Ap.I.1.1.13.

tasmimścāiva vidyākarmāntamavipratipanne dharmebyah /

*ดูวิทยานิพนธ์ฉบับนี้, หน้า 5.

²Kane, History of Dharmasāstra, pp. 324-325.

และรับใช้ผู้ที่อยู่ใน 3 วรณะแรก¹ คนในวณะเหล่านี้มีฐานะไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เพราะเกิดจากส่วนที่ต่างกันของปุรุชะ คือพราหมณ์เกิดจากปาก กษัตริย์เกิดจากแขน ไวศยะหรือแพศย์เกิดจากก้นขา และศูทรเกิดจากเท้าทั้งสองข้าง² ดังนั้นสามวณะแรก คือ พราหมณ์ กษัตริย์ และไวศยะหรือแพศย์เท่านั้นมีสิทธิได้รับการศึกษาพระเวท³ ส่วน ศูทร ถือว่าเป็นคนชั้นต่ำ ไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าพิธีอุปนัยน์เพื่อจะเป็นทวิชาติและศึกษาพระเวท ไม่มีสิทธิแม้จะฟังเสียงท่องบทสวดพระเวท⁴ จึงพิจารณาได้ว่าผู้ที่อยู่ในสามวณะแรกนั้นเป็นคนชั้นสูง ย่อมมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน แต่โอกาสในการเป็นครูนั้นเป็นสิทธิและหน้าที่ประการแรกของพราหมณ์ ดังจะเห็นได้จากข้อความในคัมภีร์

¹Vishn. II. 1-8. in S.B.E. vol.VII.p. 12.

²RV. X. 90. 12.

brāhmane'sya mukhamāsīdbāhū rājanyah kṛtah /
ūrū tadasya yadvāisyaḥ padbhyām sūdre ajāyata //

³Vishn. II. 9. in S.B.E. vol.VII. p.13.

⁴Mn. IV. 99.

nāvispaṣṭamadhīyīta na sūdrajanasamnīdhāu /
na nisānte parisrānte brahmādhītya punah svapet //

อามีลัมพรธรรมศาสตร์ที่ว่า "บุคคลย่อมถือว่าพราหมณ์เป็นอาจารย์"¹ และในคัมภีร์เดียวกันนี้ยังกล่าวต่อไปอีกว่า "ในยามขาดแคลน (หาพราหมณ์ที่เป็นครูไม่ได้ศิษย์ผู้เป็น) พราหมณ์ที่งเรียนจากกษัตริย์หรือไวศยะ"² ภัยเหตุนี้ ผู้ที่จะเป็นครูจึงได้แก่บุคคลใน 3 วรณะคือ

1. พราหมณ์
2. กษัตริย์
3. ไวศยะหรือแพศย์

อย่างไรก็ตามครูที่เป็นกษัตริย์หรือไวศยะในคัมภีร์ธรรมศาสตร์นั้นไม่ค่อยปรากฏและไม่เป็นที่นิยม³ ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงครูที่เป็นพราหมณ์เท่านั้น

คุณธรรมและหน้าที่ของครู

ก. คุณธรรมของครู

ผู้ที่อยู่ในวรรณะสูงหรือเรียกว่าทวีกานั้น เมื่อทำพิธีอุปนัยแล้วจะต้องศึกษาอยู่ในสำนักของครูจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา ชีวิตช่วงนี้เป็นระยะที่กำลังเจริญทั้งร่างกาย

¹Ap.II.2.4.24.

ดูเชิงอรุณที่ 2 ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้, หน้า 15.

²Ap.II.2.4.25.

āpadi brāhmanena rājanye vāisye vādhyayanam /

³Kane, History of Dharmasāstra, vol.II.part I, p. 108.

และจิตใจจึงง่ายต่อการเอาแบบอย่างจากครูของตน เพราะฉะนั้นครูจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของศิษย์ จะต้องประพฤติในสิ่งที่เป็นคุณความดีหลายประการ เมื่อนำหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์และอามิสคัมภรธรรมศาสตร์มารวมกันแล้วอาจกล่าวได้ว่า ครูควรมีคุณธรรมดังนี้

1. ไม่เขี่ยกเป็นผู้อื่น
2. กล่าวด้วยคำอ่อนหวานและนุ่มนวล¹
3. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของตน²
4. รักศิษย์เหมือนบุตรของตน
5. เป็นผู้เอาใจใส่ศิษย์
6. สอนศิษย์โดยไม่บังคับขมขระหึงปวง³

¹Mn.II.159.

ahimsayāiva bhūtāmāṃ kāryam śreyo'nusāsanaṃ /
vākcāiva madhurā ślakṣṇā prayojyā dharmamicchatā //

²Ap.I.2.8.6, 25.

taddravyānāṃ ca na kathayedātmasamyogenācāryaḥ /
na cāinamadhyayanavighnenātmārthesūparundhyādānāpatsu /25/

³Ap.I.2.8.24.

putramivāinamanukāṅkṣansarvadharmeṣvanapacchādayamānaḥ
suyukto vidyām grāhayet /

ข. หน้าที่ของครู

ครูมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนศิษย์¹ ถ้าครูจะเลยต่อหน้าที่ถือว่าเขาไม่ใช่ครูอีกต่อไป เขาจะต้องถูกทอดทิ้ง² ในการสอนของครูนั้น ครูจะต้องเลือกบุคคล โอกาส และสถานที่ที่เหมาะสม ดังข้อความที่ว่า "ผู้ที่คนอื่นไม่ถามหรือเมื่อถามโดยฉิวชิว ก็ไม่ควรบอก เพราะผู้มีปัญญาในโลกถึงแม้จะรู้ก็อาจประพฤติกฎปฏิบัติกับคนโง่"³ ถ้าครูสอนโดยไม่ถูกตามข้อกำหนดเขาจะถูกสาปแช่งให้ตายหรือไม่ก็ให้เป็นที่ยังเกลียดของสังคม ดังข้อความที่ว่า "ผู้ที่กล่าวอย่างไม่ถูกต้อง และถามอย่างไม่ถูกต้อง คนหนึ่งสองนั้น คนหนึ่ง อาจกำสั่น หรือเป็นที่เกลียดชัง"⁴ เกี่ยวกับการสอนของครูมีข้อความกล่าวต่อไปอีกว่า

¹ A.S. Altekar, Education In Ancient India 6 th ed.

(Varanasi : Nand Kishore & Bros, 1965), p. 56.

² Ap. I. 2. 8. 27.

ācāryopyañcārye bhavati s'rutātpariharamānah /

ดูเปรียบเทียบ Vas. XIII. 50.

rtvigācāryāvyaajakānadhyaṅpakāu heyāvanyatra hānātpatati /

³ Mn. II. 110.

nāpṛṣṭaḥ kasyacidbrūyāna cānyāyena pṛcchataḥ /

jñānannapi hi medhāvī jadavalleka ācāret //

⁴ Mn. II. 111.

adharmena ca yaḥ prāha yaścādharmena pṛcchati /

tayoranyatarah prāiti vidvesam vādhigacchati //

"ที่ใดไม่ทั้งมีธรรมและอรรถหรือที่ใดไม่มีการเชื้อตังเช่นเดียวกัน ที่นั้น บุคคลไม่พึงสอน
 ความรู้ เช่นเดียวกับไม่พึงหว่านพืชที่มีพิษในดินที่แห้งแล้ง"¹ นอกจากนี้ยังมีข้อความ
 กล่าวต่อไปอีกว่า "แท้จริง แม้ในยามวิบัติ ครูผู้สั่งสอนพระเวทควรพอใจกายพร้อมทั้ง
 ความรู้ ไม่ควรหว่านความรู้ในที่ที่แห้งแล้ง เป็นที่วันเกรง"² แสดงให้เห็นว่าครูจะ
 ไม่ยอมสอนผู้ใดโดยฉิกระเบียบที่มีมาแต่เดิม แก่อย่างโรกัทาม เมื่อรับศิษย์เข้ามาอยู่ใน
 สำนักแล้ว ครูมีหน้าที่สอนเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

1. ความสะอาดหมกจก
2. ความประพฤติ
3. การบูชาไฟ
4. การบูชาในยามสนธยา³
5. ความรู้ขั้นศักดิ์สิทธิ์

¹ Mn. II. 112.

dharmārthāu yatra na syātām ōsūrūṣā vāpi tadvidhā /
 tatra vidyā na vaktavyā śubham vījamiveṣare //

² Mn. II. 113.

vidyayāiva samam kāmaṁ martavyam brahmvādinā /
 āpadyapi hi gherāyām na tvenāmirine vapet //

³ Mn. II. 69.

upanīya guruḥ śiṣyam śikṣayecchāucamāditah /
 ācāramagnikāryam ca samdhyopāsanameva ca //

1. ความสะอาดมหกจก

ในการสอนเกี่ยวกับความสะอาดนี้ ก็มีที่ว่าอิทธิธรรมศาสตร์มีข้อความกล่าวว่า ศิษย์ควรอาบน้ำวันและสามครั้ง¹ ไม่ควรชำระร่างกายด้วยความสนุกสนาน แต่ถ้าเประอะเนื้อนสิ่งสกปรกควรใช้ดินหรือน้ำชำระให้สะอาด โดยชำระไม่ให้ครูเห็น ไม่ควรตีกะนองในเวลาอาบน้ำ ถ้าว่ายน้ำก็ควรกระทำด้วยอาการสำรวม²

2. ความประพฤติ

เกี่ยวกับความประพฤตินี้ ครูจะสอนมารยาทและข้อปฏิบัติทาง ๆ ที่เหมาะสมในการดำรงตนเป็นศิษย์แก่ศิษย์ เช่น มารยาทในการลุกขึ้นต้อนรับผู้อาวุโสมิ้ออกำหนดว่า "เมื่อคนแก่เข้ามาใกล้ ลมหายใจของคนหนุ่มข่มขู่งขึ้นสู่มือองบน เขาย่อมไค้รับลมหายใจกลับคืนมาอีกด้วยการลุกขึ้นยืนต้อนรับและการอภิวาท"³ ในการทักทายผู้สูงอายุมิ้ออกำหนดว่า "หลังจากทักทายแล้ว พราหมณ์ผู้ทำความเคารพผู้มียอายุสูงกว่า ทิ้งบอกรือของตนเอง

¹Vas.VII.17.

trirahanebhyupeyādapa ityapa iti /

²Ap.I.1.2.28-30..

aṅgāni na prakṣālayīta /28/

prakṣālayīta tvasūciliptāni gurorasamdarsé /29/

snāpsu ślāghmānah snāyādyadi snāyāddandavatplavet /30/

³Mn.II.120.

ฎภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 111, 127 ตามลำดับ

ว่า "ข้าพเจ้าเป็นผู้มีชื่ออย่างนี้"¹ ในการหักทลายกับมุกคอสั่วไป มีข้อกำหนดว่า "เมื่อหักทลายกัน มุกคอสั่วกล่าวคำว่า โภ (ข้าแต่ท่านผู้เจริญ) ท่อท้ายชื่อของตน เพราะสภาพของ 'โภ' ถูกกำหนดว่าเป็นสภาพแท้จริงของชื่อทั้งหลาย"²

ในการทำความเคารพภรรยาของครู กำหนดว่า "พรหมจารีผู้เป็นหนุ่ม หึงหมอบรวมกับพื้นเคารพภรรยาสาวของครู ตามแบบแผน โดยกล่าวว่า "ข้าพเจ้ามีชื่ออย่างนี้" เมื่อจากไปไกลแล้ว (กลับมา) หึงสัมผัสเท้าและแสดงความเคารพภรรยาภรรยาครูทุกวันโดยคำนึงถึงหน้าที่ของตน"³

การฝึกฝนความเข้มแข็งด้านจิตใจ ครูให้ศิษย์ปฏิบัติตามข้อกำหนดที่วางไว้ คือให้ละเว้นน้ำผึ้ง, เนื้อสัตว์, ของหอม, มาลัย, รสทั้งหลาย, ผู้หญิง, ของหมักคอง, การเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย, เครื่องประทีปนิว, สีทาเปลือกตา, การสวมรองเท้า, การใช้ร่ม, ความโลภ, ความโกรธ, ความโสม, การฟ้อนรำ, การร้องเพลง, การพนัน, การนินทา, การกล่าวทำนินทา, การโกหก, การจ้องมองและการแตะต้องผู้หญิง และการทำร้ายบุคคลอื่น⁴

¹ Mn. II. 122.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 111, 128 ตามลำดับ

² Mn. II. 124.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 112, 128 ตามลำดับ

³ Mn. II. 216-217.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 116, 132 ตามลำดับ

⁴ Mn. II. 177-179.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 113, 129 ตามลำดับ

การขมความประพฤตินี้ คัมภีร์อามิสัมพรธรรมศาสตร์กำหนดว่า ถ้าศิษย์ ละเมิดข้อปฏิบัติต่าง ๆ ครูจะต้องทำหมิ่นเสมอ ถ้าศิษย์ไม่เชื่อฟังครูจะต้องลงโทษจนกว่าจะ กลับตัวได้ การลงโทษนั้นให้กระทำดังต่อไปนี้

- ด) การทุบตี
- ข) การให้ออกอาหาร
- ค) การให้อาบน้ำเย็น
- ง) การขลิบไล่ให้พันสายตา¹

ในการลงโทษศิษย์นี้ ห้ามลงโทษโดยการตี แต่ถ้าหนักเสียไม่ได้ครูควรตี ทั่วยะเขือกเส้นเล็ก ๆ หรือแขนงไม้ไผ่ มิฉะนั้นครูจะถูกพระราชาลงโทษ² ในการตีนั้น ควรตีเพื่อการสั่งสอน³

¹Ap.I.2.8.28-29.

aparādheṣu cāinam satatamupālabheta /28/
abhitrāsa upavāsa udakepasparsanamadharsamiti dandā
yathāmātramā nivṛtteh /29/

²Gaut.II.42-44.

śiṣyasīṣṭiravadhena /42/
asaktāu rajjuvenuva dalābhyām tanubhyām /43/
anyena ghnarājñā śāsyaḥ /44/

³Mn.IV.164.

parasya dandaṃ nedyacchetkrudde nāiva nipātayet /
anyatra putrācchisyādvā śiṣṭyartham tādayettu tāu //

3. การบูชาไฟ

การบูชาไฟดีถือว่าเป็นธรรมเนียมของชาวอารยัน ทั้งนี้สันนิษฐานว่า ก่อนชาวอารยันจะมาถึงถิ่นฐานอยู่ในอินเดียนั้น ได้อพยพมาจากแถบหนาว ใ้ช่วยขับไล่ ความหนาวเย็น ให้ความอบอุ่น ให้ความสว่าง ให้ความปลอดภัย ขับไล่สัตว์ร้าย ให้ความประโยชน์ทั้งหลายทั้งปวงในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ไฟยังเป็นส่วนประกอบที่สำคัญทางศาสนาของชาวอินเดีย¹

ในการบูชาไฟนั้น ให้ศิษย์บิณฑบาตกรอม ๆ แทนบูชาก่อนแล้วจึงใส่หินเข้าไป ทั้งในเวลาเช้าและเวลาเย็น² การกระทำเช่นนี้เป็นการฝึกฝนให้ศิษย์เกิดความรู้สึกว่า ชำนาญในการบูชาไฟ เพราะหลังจากเรียนสำเร็จแล้วศิษย์ส่วนมากจะเป็นผู้ครองเรือน เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ถือปฏิบัติดวงสว่างไฟศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้านของตนเองต่อไป

¹ Raj Bali Pandey, Hindu Samskāras 3d ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1976), p. 138.

² Āp. I. 1. 4. 14-16.

sadāraṇyādedhāhrtyādhe nidadhyāt /14/

nāstamite samiddhāre gacchet /15/

agnimiddhvā parisamūhya samidha adadhyātsāyam prātar-
yathepadesam /16/

Mn. II. 186.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 114, 130 ตามลำดับ

Vishn. XXVIII. 4. in S.B.E. vol. XXXIII. p. 116.

Baudh. I. 2. 3. 19. in S.B.E. vol. XIV. p. 152.

4. การบูชาในยามสนธยา

การบูชาในยามสนธยานี้ มีข้อกำหนดให้สวดมนต์นอกหมู่บ้าน ในตอนเช้าให้เป็นสวดจนกว่าจะมองเห็นดวงอาทิตย์ ส่วนในตอนเย็นให้ตั้งสวดอย่างเจียม ๆ ถึงแม้ยังมองเห็นดวงอาทิตย์อยู่ จนกระทั่งดวงดาวปรากฏ¹ บทที่ใช้สวดบูชาดวงอาทิตย์นั้น เรียกว่าบทสวดสาวิตรี² เป็นบทสวดอันวอนเทพสวิตฤ ซึ่งเป็นเทพองค์หนึ่งในหมู่อาทิตย์เทพที่มีทั้งหมดแปดองค์ เป็นเทพแห่งพลังที่เร่งเร้าให้มนุษย์ประกอบกิจการงานต่าง ๆ ไปได้สำเร็จ เทพสวิตฤนี้จึงมีความสำคัญ ศิษย์จะสวดอ้อนวอนเทพองค์นี้ให้บันดาลสติปัญญา

¹Gaut. II. 10-11.

bahih sandhyatvam ca /10/

tisthetpūrvāmāsītottarām sa jyetisyā jyetise
darsānādvāgyataḥ / 11/

ดูเปรียบเทียบคำกริยาต่อไปนี้

Āp. I. 11. 30. 8.

sandhyas'ca bahirgrāmādāsanam vāgyatas'ca /

Yājñ. I. 25.

sandhyām prāñ prātarevam hi tiṣṭhedāsūryadarsanāt /

agnikāryam tataḥ kuryāt sandhyayorubhayerapi //

²Mn. II. 101.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 111, 127 ตามลำดับ

แก่คนเพื่อให้เรียนพระเวทได้สำเร็จด้วยที่¹ บทสวดสาวิตรีหรือคายนีมีข้อความและคำแปล
ดังนี้

tat svitur varenyam

bharge devasya dhīmahi

dhiyo yo nah pracodayāt²

ขอพวกเรา จงได้รับพรที่มีรุ่งโรจน์ที่สุดของเทพสวีกฤ
และขอพระองค์พึงแนะนำความกึกก้องทั้งหลายแก่พวกเรา

ถ้าศิษย์ปล่อยเวลาให้ล่วงไปด้วยการนอนหลับโดยไม่สวทมนครบหนึ
ในขณะที่พระอาทิตย์ขึ้นหรือตก ถือว่าเป็นบาป เขาก็จะล้างบาปโดยการรอกอาหารหนึ่งวัน

¹ Arthur A. Macdonell, Vedic Mythology 2d ed. (Delhi :
Motilal Banarsidass, 1974), pp. 32-34, 43-44.

² RV. III. 62. 10.

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และสวคมนครบหนึ่งคืน¹ แต่คัมภีร์วินยธรรมฤติ กำหนดให้ศิษย์ผู้ที่จะเอยการบูชา
 กวางอาทิตย์คังกล่าวแล้วสวคมนครบหนึ่งคืนกับแปดครั้ง² จึงจะถือว่าพ้นจากฆาป

5. ความรู้อันศักดิ์สิทธิ์

ความรู้อันศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้คือพระเวท การสอนความรู้ศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นหน้าที่
 หลักของครู บทเรียนบทแรกที่ครูสอนศิษย์ก็คือบทสวคสาวิตรีโดยครูท่องให้ศิษย์ฟังและให้ศิษย์
 ท่องตามจนจำได้ค่อยปากเปล่า การเรียนการสอนจะเป็นไปในลักษณะนี้จนกระทั่งจบ
 การศึกษา³ ในการเรียนแต่ละครั้งศิษย์จะต้องเป็นผู้วิสุทธิตัวด้วยการถนอมประมาณ 3 ครั้ง

¹Mn.II.220-222.

ฤภาคยนาถ ข. และ จ. หน้า 116, 133 ตามลำดับ

ดูเปรียบเทียบคัมภีร์ต่อไป

Gaut.XXIII.21.

sūryābhyudite brahmacārī tiṣṭhedaharabhuñjāne'bhyas-
 tamitasca rātrim japansāvitṛīm /

Vas.XX.4.

tatra ca sūryābhyuditaḥ sannahastiṣṭhetaṣāvitṛīm ca japet /
 Āp.II.5.12.13-14.

svapannabhinimruktenās'vānvāgyate rātrimāsīta /
 s'vabhūta udakamupaspr̥ṣya vācam visṛjet /13/
 svapannabhyuditonās'vānvāgyatehastisthet /14/

²Vishṇu.XXVIII.53. in S.B.E. vol.XXXIII. p. 121.

³Altekar, Education of Ancient India, p. 51-52.

ต่อจากนั้นก็สมควรที่จะกล่าวคำว่า "โอม"¹ ในการเริ่มต้นและการสิ้นสุดของการเรียน
พระเวท ศิษย์ทั้งสองจับมือทั้งสองของครูเสมอ มีการพนมมือซึ่งเรียกว่าพรหมมุขี
การจับเท้าของครูนั้นจับโดยการไขว้มือ คือจับเท้าซ้ายด้วยมือซ้ายและจับเท้าขวาด้วยมือขวา²
ศิษย์จะได้เรียนเมื่อครูสั่งให้เรียนและหยุดเรียนเมื่อครูสั่งให้หยุดเช่นเดียวกัน ในการเริ่มต้น
หรือการสิ้นสุดการเรียน ศิษย์จะต้องกล่าวคำว่า "โอม" เสมอ ถ้าไม่กล่าวเช่นนั้นความรู้
จะเสื่อมและสูญไป³

¹Mn.II.75.

prākkūlānpariyupāsīnaḥ pavitrāiscāiva pāvitaḥ /
prāṇāyāmāistribhiḥ pūtastata om-kāramarhati //
ดูเปรียบเทียบ Gaut.I.51.

ompūrvam vyāhrtayah pañca satyāntāḥ /51/

²Mn.II.71-72.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 111, 127 ตามลำดับ

Vishṇu.XXVIII.15-16. in S.B.E. vol.XXXIII, pp. 117-118.

Baudh.I.2.3.25. in S.B.E. vol.XIV, p. 152.

³Mn.II.73-74.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 111, 127 ตามลำดับ

ความเป็นอยู่ของครูในสังคม

ก. ความสำคัญของครู

ครูเป็นผู้ทำให้เด็กมีคุณค่าและทำให้เด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่าของสังคม ครูเป็นผู้ชักจูงความโง่เขลาของศิษย์ ความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของครูในอินเดียโบราณขึ้นอยู่กับวิธีสอนที่สืบทอดกันมาแบบปากเปล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเปล่งเสียงสูงต่ำในการสวดพระเวทในการออกเสียงที่ถูกวิธีนั้นศิษย์จะต้องสังเกต ริมฝีปากและฟังเสียงสวดมนตร์จากครูผู้มีความชำนาญ ครูจึงเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่ขาดไม่ได้ ในระบบการศึกษาของอินเดียโบราณ¹

ความสำคัญของครูในฐานะเป็นบ่อเกิดความรู้ต่าง ๆ ของศิษย์นั้นคัมภีร์ มานวธรรมศาสตร์ได้กล่าวข้อความเชิงเปรียบเทียบว่า "นครชนเมื่อใช้จอบเสียมขุดดิน ย่อมพบน้ำจืดในโค ศิษย์ผู้เชื่อฟังครูย่อมพบความรู้ที่ซ่อนอยู่ในครูผู้นั้น"² ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าครูเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ ศิษย์จะต้องเชื่อฟังครูจึงจะได้รับความรู้จากครู คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ให้ความสำคัญต่อครูว่าเป็นเจ้าแห่งพรหมโลก ดังข้อความที่ว่า "อาจารย์เป็นเจ้าแห่งพรหมโลก บิคาเป็นผู้มีอำนาจเหนือโลกพระประชาบดี ส่วนแขก เป็นเจ้าแห่งอินทรวโลก พรหมณ์ผู้ประกอบพิธีเป็นเจ้าแห่งเทวโลก"³ บุคคลต้องถือว่าครู

¹ Altekar, Education In Ancient India, pp. 49-51.

² Mn. II. 218.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 116, 132 ตามลำดับ

³ Mn. IV. 182.

ācārye brahmalokeśah prajāpatye pitā prabhuh /
atithistvindralekese devalekasya cartvijah //

เป็นไฟอาหวนียะ* การเชื้อเพลิงจะเข้าถึงพรหมโลก เป็นผู้รุ่งโรจน์ทวยความงามของตน และมีความมั่นเหิงใจเหมือนเทพในสวรรค์ ถึงข้อความที่ว่า

บิคาตฤเป็นไฟการทนต์ยุ มูรคาถือเป็นไฟทนต์ยุ, ส่วนครุถือเป็นไฟอาหวนียะ ไฟทั้งสามนี้
 ครอบงำการเคารพุชาออย่างยิง ผู้ครองเรือนเมื่อไม่ละเลยปฏิบัติหน้าที่ทุกบุคคลทั้งสาม
 เหล่านี้ ทั้งมีชัยชนะทั้งสามโลก รุ่งโรจน์ทวยความงามของตน ย่อมมั่นเหิงใจเหมือนเทพ
 ในสวรรค์ เขาขมโคโลกนุทวยการภักทิตถมารคา, ขมโคโลกตรงกลางนุทวยการภักทิตถมารคา
 ขมโคพรหมโลกนุทวยการ เชื้อเพลิง, ผู้ใดเอาใจใส่บุคคลทั้งสามเหล่านี้ผู้นั้นเป็นผู้เอาใจใส่
 ปฏิบัติธรรมทั้งปวง แคววตาคนใดไม่เอาใจใส่บุคคลทั้งสามเหล่านี้ ทิธีกรรมทั้งหลายทั้งปวง
 ของเขาขมไรผล¹

ในข้อความนี้ แม่ครูจะได้รับการเอ่ยชื่อความคู่ไปกับมารคาบิคาทิตถมารคา แต่กลับแสดง
 ให้เห็นว่ามีความสำคัญเพราะตามบุคคลเอาใจใส่ปฏิบัติทศครุถือเท่ากับว่าเอาใจใส่ปฏิบัติธรรม
 และทำให้ทิธีกรรมต่าง ๆ ของเขาประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังมีข้อความว่า "ระหว่าง
 บิคาตฤให้กำเนิดและครูผู้สอนพระเวท ครูผู้สอนพระเวทนั้นชื่อว่า เป็นบิคาตฤเคารพ
 มากกว่า เพราะการศึกษาพระเวทของพรหมณ์เป็นนิรันดร์ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า"²

* ไฟอาหวนียะ คือกองไฟศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ทางทิศตะวันออกของพิธีบูชาวงสว่าง
 (Monier-Williams, 1981 : 162).

¹Mn. II. 231-234.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 117, 133-134 ตามลำดับ

²Mn. II. 146.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 112, 129 ตามลำดับ

คัมภีร์ เคาณยธรรมศาสตร์กล่าวว่า "อาจารย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในบรรดากุรุทั้งปวง"¹ ข้อความเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นความสำคัญของกุรุทั้งสิ้น แต่คัมภีร์ธรรมศาสตร์ก็กล่าวข้อความบางตอนซึ่งขัดแย้งกันเอง ทั้งข้อความต่อไปนี้ "อาจารย์ได้รับความนับถือมากกว่า อุปาชยาชะสียเทหะ มิตาได้รับความนับถือมากกว่าอาจารย์หนึ่งร้อยเทหะ มารคาได้รับความนับถือมากกว่ามิตาหนึ่งพันเทหะ"² ข้อความนี้ให้ความสำคัญแก่มารคามากที่สุด รองลงมาคือ มิตา อาจารย์มีความสำคัญน้อยกว่ามิตาเป็นข้อความที่ขัดแย้งกับ Mn. II. 146 และ Gaut. II. 50. ทั้งกล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามข้อความดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้แต่งคัมภีร์ อาจเน้นความสำคัญที่แตกต่างกัน ถ้าเน้นความสำคัญเกี่ยวกับการให้กำเนิดทางร่างกายที่ มิตามารคาได้รับความทุกข์ทรมานในขณะที่ให้กำเนิดบุตร ตามข้อความที่ว่า "ในการให้กำเนิดบุตรทั้งหลายมารคาและมิตาย่อมทนรับความยากลำบากซึ่งไม่อาจชดใช้ไต่หมัก แม้ในช่วงเวลาหลายร้อยปี"³ ถ้าปราศจากมิตามารคาผู้ให้กำเนิดครั้งแรกแล้ว เขาจะไม่มีโอกาส

¹Gaut. II. 50

ācāryah s'reṣṭhe gurūnām /

²Mn. II. 145.

upādhyāyāndaśācārya ācāryānām satam pitā /
sahasram tu pitṛmātā gāuravenātiricyate //

ดูเปรียบเทียบ Vas. XIII. 48.

upādhyāyāddasācārya ācāryānām satam pitā /
piturdasasatam mātā gāuravenātiricyate //

³Mn. II. 227.

ดูภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 116, 133 ตามลำดับ

ได้เกิดมารับคำสอนอันศักดิ์สิทธิ์ ธรรมเนียมที่ดีว่ามีคณาจารย์นำเคารพท้าวครูอาจารย์ แต่ใน
อีกกรณีหนึ่ง ถ้าถือว่าการให้กำเนิดทางร่างกายเป็นเรื่องธรรมดาของชาวโลกซึ่งใคร ๆ
ก็อาจให้กำเนิดบุตรได้ แต่การให้กำเนิดทางสติปัญญาเป็นสิ่งเฉพาะมีความข้งยิบตลกไปทั้ง
ในโลกนี้และโลกหน้า ถ้าปราศจากครูในการสั่งสอนแล้วก็จะไม่มีโอกาสได้ชื่อว่าวิชาทิ
อย่างนี้ก็คือว่าครูนำเคารพท้าวคณาจารย์

ข. ครูกับการยอมรับของสังคม

ครูเป็นผู้ที่อยู่ในวาระสูง เป็นผู้มีความสำคัญดังกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น
สังคมจึงให้ความเคารพและยอมรับนับถือครูเป็นอย่างดี ผู้ที่ทำให้หมู่คณะบริสุทธ์ตามทัศนะ
ของชาวอินเดียนั้นได้แก่ ผู้รู้ความหมายของพระเวท, ผู้สอนพระเวท, พรหมจารี
ผู้ให้โศจจำนวนพันแก่ครูและผู้มีอายุ 100 ปี ดังข้อความที่ว่า "ผู้รู้บรรณแห่งพระเวท
ผู้สอนพระเวท พรหมจารีผู้ให้โศจจำนวนพัน ผู้มีอายุร้อยปี หึงทราบว่าเป็นพรหมณ์ผู้ทำให้
หมู่คณะบริสุทธ์"¹ ข้อความนี้เป็นการยอมรับว่าครูเป็นผู้ทำให้สังคมบริสุทธ์ ดังนั้นจึงมีข้อ
กำหนดไม่ให้ผู้ใดเบียดเบียนครูและบุคคลที่นับถือทั้งหลาย ดังข้อความที่ว่า "ไม่หึง
เบียดเบียนอาจารย์ ผู้สอนพระเวท, มิดา, มารดา, ครู, พรหมณ์ทั้งหลาย, โศคทั้งหลาย
และผู้บำเพ็ญหึงหลาย"² ตรงกันข้าม ใ้มีข้อกำหนดในการรับใช้ครูว่าเป็นสิ่งประเสริฐ
ที่จะนำไปสู่ความถึงงานอันสูงสุด ซึ่งเป็นการยอมรับและให้เกียรติครูอีกกรณีหนึ่ง ดังข้อความ

¹ Mn. III. 186.

vedārthavitpravaktā ca brahmacārī sahasradah /
śatāyusścāiva vijñeyā brāhmanāḥ paṅktipāvanāḥ //

² Mn. IV. 162.

ācāryam ca pravaktāram pitaram mātaram gurum /
na himsayādbrahmanāṅgāśca sarvāmscāiva tapasvinah //

ที่ว่า "การศึกษาพระเวท, การบำเพ็ญตบะ, ความรู้, การเข้าร่วมอินทรียทั้งหลาย, การไม่เบียดเบียน การรับใช้ครูเป็นสิ่งสูงสุดที่นำไปสู่ความถึงามสูงสุด"¹ ยิ่งกว่านี้ยังกำหนดว่า "บุคคลไม่ควรจงใจเหยียบเงาของเทวรูป, ของครู, ของพระราชา, ของชนาตกะ, ของอาจารย์, ของธิดา ซึ่งมีขนสีน้ำตาลอมแดงและของพรานหมูป่าหิสี"² เมื่อพิจารณาจากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า ครูได้รับเกียรติสูงมาก แม้แต่เงาของครูก็มีข้อกำหนดไม่ให้ผู้ใดเหยียบย่ำได้ และผู้ที่ต่อต้านครูก็มีข้อกำหนดให้บุคคลอื่นหลีกเลี่ยงไปให้พ้นถึงข้อความที่ว่า "คนรับใช้ประจำหมู่บ้านและของพระราชา, คนมีเล็บนิกรกรรมชาติ, คนมีพินคา, คนต่อต้านครู, คนทอดทิ้งโยมชรา, นายเงินกู(ก็เป็นผู้ที่ควรหลีกเลี่ยงเช่นกัน)"³

¹Mn.XII.83.

vedābhyāsatape jñānamindriyāṇāṃ ca samyamah /
ahimsā gurusevī ca nihsreyasakaram param //

²Mn.IV.130.

devatānāṃ guro rājñah snātakācāryayestathā /
nākrametkāmataśchāyāṃ babhruṇo dīkṣitasya ca //
Vishn.XXXXXXIII.40. in S.B.E. vol. VII. p. 203.

³Mn.III.153.

preṣye grāmasya rājñasca kunakhī syāvadantakah /
pratireddhā guroścāiva tyaktāgnirvārdhusistathā //

ดูเปรียบเทียบ Mn.XI.89.

uktvā cāivānṛtam sāksye pratiruddhya gurum tathā /
apahrtya ca nihkṣepam kṛtvā ca strīsuhradvadham //

การทอหึงครูถือว่าเป็นบาป ซึ่งกล่าวรวมกับการกระทำอย่างอื่นด้วย ในข้อความที่ว่า "การฆ่าโค, การขวงสรวงใหญ่บุคคลที่ไม่ควรทำหึงขวงสรวง, การอวดประเวณีต่อภรรยา ของผู้อื่น, การขายตนเอง, การทอหึงครู, มารคา, มिका รวมทั้งบุตรชาย, (การละเลย) การศึกษาพระเวท และการบูชาไฟ (ถือว่าเป็นบาป)"¹ การกล่าวร้ายต่อครูด้วยเจตนาร้าย ถือว่ามีโทษเท่ากับการฆ่าพราหมณ์ ดังข้อความที่ว่า "การพูดเท็จในเรื่องชาติกำเนิด, การพูดส่อเสียดต่อหน้าพระราชา, การแต่งเรื่องเท็จเกี่ยวกับครู (เป็นความผิด) เสมอ คับการฆ่าพราหมณ์"² ผู้ที่ไม่ทสีกทางให้ครูจะถูกปรับ 100 เหริษฏ์ ดังข้อความที่ว่า "ผู้กล่าวร้ายมารคา มिका ภรรยา พี่ชายน้องชาย บุตร ครู (ของตน) และบุคคลผู้ไม่ให้ทาง แก่ครู จะถูกปรับ 100 เหริษฏ์"³ ทานที่ให้แก่ครูจะมีผลเป็นแดนเท่าของทานที่ให้แก่

¹Mn. XI. 60.

govadhe 'yājyasamyājyapāradāryāt mavikrayāḥ /
gurumātrpitrṭyāgaḥ svādhyāyāgnyeh sutasya ca //

²Mn. XI. 56.

anṛtam ca samutkarse rājagāmi ca pāisunam /
gureścālikanirbandhaḥ samāni brahmahatyayā //

การฆ่าพราหมณ์ถือว่าเป็นอาชญากรรมร้ายแรง จะถูกพระราชาทำเครื่องหมาย คนหัวขาดไว้ที่หน้าผาก (Mn. IX. 237)

³Mn. VIII. 275.

mātaram pitaram jāyam bhrātaram tanayam gurum /
āksārayanchatam dāpyah panthānam cādadaḍguroḥ //

ผู้มีโชฬราภรณ์ ทั้งข้อความที่ว่า "ทานที่ให้แก่มุขีโชฬราภรณ์ ให้น้อยเสมอตัว ทานที่ให้แก่ผู้เรียกตนว่าพรหมณ์ให้น้อยเป็นสองเท่า ทานที่ให้แก่อาจารย์ให้น้อยแสนเท่า ทานที่ให้แก่ผู้เชื่อว่าชายในพระเวทิน้อยไม่มีที่สิ้นสุด"¹

ข้อความทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ล้วนแสดงให้เห็นว่าครูเป็นผู้มีเกียรติสูงในสังคมอินเดียโบราณ เป็นผู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี ผู้ใดจะละเมิดมิได้

เนื่องจากครูส่วนมากเป็นผู้ครองเรือน² เมื่อครูได้รับเกียรติสูงในสังคมกฎหมาย จึงได้คุ้มครองสิทธิของครูควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะสิทธิในการคุ้มครองภรรยาของครู ถ้าผู้ใดล่วงประเวณีกับภรรยาของครู ถือว่ามีความผิดร้ายแรง ทั้งข้อความที่ว่า "ผู้ฆ่าพรหมณ์ ผู้ดื่มสุรา โจร (ลักทอง) และผู้ล่วงประเวณีกับภรรยาของครู คนทั้งหลายทั้งหมดเหล่านี้แต่ละคนถือว่าเป็นผู้มีควมผิดอันมหันต์"³ นอกจากนี้ การล่วงประเวณีกับภรรยาของครูยังมีโทษกำหนดไว้ว่า "พึงทำรูปเทพหญิงบนหน้าผากผู้ล่วงประเวณีกับภรรยาของครู พึงทำเครื่องหมายโรงเห่าแก่ผู้ดื่มสุรา พึงทำรอยเท้าสุนัขให้โจร พึงทำรูปคนหัวชากให้ผู้ฆ่าพรหมณ์"⁴ ศัมภีร์นารทสมฤติได้กำหนดโทษสำหรับผู้ล่วงประเวณีกับภรรยาของครูว่า

¹ Mn. VII. 85.

samamabrāhmaṇe dānam dviguṇam brahmanābruve /
ācārye satasāhasramanantam vedapārage //

² Altekar, Education In Ancient India, p. 32.

³ Mn. IX. 235.

brahmahā ca surāpasca steyī ca gurutalpagah /
ete sarve prthagjñeyā mahāpātakine narāḥ //

⁴ Mn. IX. 237.

gurutalpe bhagaḥ kāryaḥ surāpāne surādhvajah /
steye ca svapadam kāryam brahmahanyasīrah pumān //

ให้คัดอวัยวะ¹ จากข้อความดังกล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า โทษของการล่วงประเวณี
กับภรรยาของครูถูกกำหนดไว้รุนแรงมาก ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งว่าครูได้รับ
เกียรติและได้รับการยอมรับจากสังคมสูงมาก

การลงโทษผู้กระทำความผิดดังกล่าวมาแล้วนั้นเป็นการลงโทษตามกฎหมายของ
ฝ่ายบ้านเมืองเพื่อปราบปรามและยับยั้งการกระทำผิดก่อครู ส่วนการรับโทษด้านจิตใจอัน
เนื่องมาจากการล่วงประเวณีกับภรรยาของครูมีโทษกำหนดไว้ว่า "ผู้ล่วงประเวณีกับภรรยา
ของครู(เมื่อตายไป) ช่อมเกิดเป็นหญ้าขี้เฒ่า และเดาวัลย์ เป็นสัตว์ที่กินเนื้อ สัตว์มีเขี้ยว
และสัตว์ดุร้าย หนึ่งร้อยชาติ"² นอกจากนี้ยังมีโทษกำหนดอีกว่า "ผู้ขโมยทองจะเป็นโรค
เกี่ยวกับเล็บ ผู้ดื่มสุราจะเป็นโรคพันคำ ผู้ฆ่าทรานพณ์จะเป็นวิธโรค ผู้ล่วงประเวณีกับภรรยา
ของครูจะเป็นโรคฉี่ทมิฬ"³ ในคัมภีร์ทรงธรรมชาวมุณีที่ไม่ทะเลาะวิวาทกับภิกษุภิกษุ
ครูอาจารย์ ตลอดจนบุคคลอื่น ๆ จะเป็นผู้พ้นจากบาปและเป็นผู้นะโงก ดังข้อความที่ว่า

¹ Nār. XII. 74-75. in S.B.E. vol. XXXIII. pp. 179-180.

² Mn. XII. 58.

tr̥ṇagulmalatānām ca kravṛyādām damṣṭrināmapi /
krūrakarmakṛtām cāiva śataśo gurutalpagah //

³ Mn. XI. 49.

suvarṇacāurah kāunakhyam surāpah syāvadantatām /
brahmahā ksayaregitvam dāuscarmyam gurutalpagah //

(ไม่ทิ้งทะเลาะวิวาท) กับพรหมณ์ผู้ประกอบพิธี, พรหมณ์ปุโรหิต, อาจารย์, ลุงหรือญาติ, แขน และคนรับใช้, เด็ก, ผู้เช่า, คนป่วย, หมอ, ช่างตีฝ้ายนิก้า, บุสนัมพันธ์ทางการแต่งงาน, ช่างตีฝ้ายมารคา, มารคา, นิก้า, ช่างตีฝ้ายหญิง, พี่ชายของชาย, บุตร, ภรรยา, ลูกสาวและลูกทาส เมื่อหลีกเลี่ยงการวิวาททั้งหลาย กับบุคคลเหล่านี้แล้ว ผู้ครองเรือนจะหลุดพ้นจากบาปทั้งปวง เขาจะชนะโลกทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ด้วยการศึกษาสิ่งเหล่านี้¹

แม้ครูจะได้รับเกียรติสูงเพียงใดก็ตามก็มิได้หมายความว่าครูจะทำอะไรได้ ความใจตนเอง ครูจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อหน้าที่อย่างเคร่งครัด ถ้าครูละเลยการสธน และกระทำอาชญากรรมร้ายแรง อันเป็นเหตุให้สูญเสียวรรณะครูก็จะถูกทอดทิ้ง ถึงข้อความที่ว่า "พรหมณ์ผู้ประกอบพิธีและอาจารย์จะถูกทอดทิ้ง เนื่องจากไม่มีความรู้ (ในการประกอบพิธี) และไม่สอน และเมื่อกระทำบาปอันเป็นเหตุให้สูญเสียวรรณะ"²

¹ Mn. IV. 179-181.

rtvikpurehitācāryāirmātulātithisamsritāih /
 bālavrddhāturāirvaidyāirjñātisambandhibāndhavāih //179//
 mahāpitṛbhyām jāmbhirbhrātrā putrena bhāryayā /
 duhitrā dāsavargena vivādam na samācaret /180/
 etāivivādānsamtyajya sarvapāpāih pramucyate /
 ebhirjitāisca javati sarvāmllekānimangrāih //181/

² Gaut. XXI. 12.

ajñānādhyāpanādrtvigācāryāu patanīyasevāyām ca heyāu/

ดูเปรียบเทียบ Vas. XIII. 50.

rtvigācāryāvayājānādhyāpakau heyāvanyatra hānātpatati /

ก. รายได้ของครู

รายได้ของครูตามหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์วรรณศาสตร์ไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน เพราะว่าผู้ที่เป็นครูส่วนมากมักทำหน้าที่เป็นพรานหมณฺ์ประกอบพิธีกรรม¹ รายได้ของครูจึงขึ้นอยู่กับบุคคลอื่น แล้วแต่ความพอใจของผู้ให้ ปกติแล้วครูจะไม่เรียกค่าตอบแทนใด ๆ เป็นหน้าที่ของศิษย์ที่จะหาค่าตอบแทนให้ครูตามความสามารถในการหาค่าตอบแทนให้ครูนั้น นอกจากจะขอลงจากบุคคลทั่วไปแล้ว ในยามขาดแคลน อาจขอลงจากอุกระ (อุกร) หรือจากศูทรก็ได้² ขรรณนิยมในการหาค่าตอบแทนให้ครูนั้นไม่นิยมหาให้ก่อนเรียนสำเร็จ ดังข้อความที่ว่า "ศิษย์ผู้ขรรณไม่หึงนำสิ่งใดไปให้ครูก่อน แต่เมื่อครูอุญฺยาคและได้ทำพิธีสนามแล้วหึงนำ(ทักษิณา) มาให้ครูตามความสามารถ"³ สำหรับค่าตอบแทนที่ศิษย์นำมาให้ครูเมื่อเรียนสำเร็จแล้วได้แก่ ที่นา, หอง, โกล, ม้า, ร่มและรองเท้า, ข้าว, ผ้าหรือผ้า⁴

¹ Altekar, Education In Ancient India, p. 57.

² อุกระ (อุกร) คือผู้มีบิคาเป็นทวิชาติ มารคาเป็นศูทร (S.B.E. vol.II, 1969 : 27)

² Ap.I.2.7.19-21.

kṛtvā vidyām yāvatīm śaknuyādvedadaksināmāhareddharmato
yathāsakti /19/

viśamagate tvācārya ugrataḥ sūdrato vāharet /20/

sarvadā sūdrata ugrata vācāryārthasyāharanam dharmyamityeke

/21/

³ Mn.II.245.

ฤภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 118, 135 ตามลำดับ

⁴ Mn.II.246.

ฤภาคผนวก ข. และ จ. หน้า 118, 135 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาตามข้อความข้างต้นนี้ อาจทำให้เข้าใจว่าครูที่ปรากฏในคัมภีร์
ธรรมศาสตร์มีรายได้ดี เพราะมีทั้งที่นา หอง และโค เป็นต้น แต่ความจริงแล้ว ครูน่าจะ
ไม่ได้รับค่าตอบแทนครบถ้วนทุกอย่างตามที่กล่าวนั้น เพราะมีข้อความกล่าวว่า "ผู้ปรารถนา
ที่จะรับภาระเลี้ยงดูลูกก็ คนที่ครูหึงเลี้ยงดูก็ ผู้ปรารถนาที่จะบูชาเทวดาและแขกก็
เขาหึงรับของกำนัลจากที่ไหนก็ได้ แต่เขาไม่หึงปรารถนาที่จะกระทำเช่นนั้นเพื่อตนเอง"¹

รายได้ของครูประการสุดท้าย ได้จากบุคคลอื่นยกมรดกให้ แม้จะเป็นรายได้
ที่อาจเกิดขึ้นยาก แต่ก็ถือว่าเป็นรายได้อีกทางหนึ่งของผู้ที่เป็นครู ถึงข้อความที่ว่า

¹Mn. IV. 251.

gurūnbhṛtyāmscejjihīrsannarcisyandevatātithīn /
sarvataḥ pratigrhṇīyāna tu trsyetsvayam tataḥ //

ดูเปรียบเทียบกับ Vas. XIV. 13.

gurvartham dāramujjihīrsannarcisyandevatātithīn /
sarvataḥ pratigrhṇīyāna tu trsyetsvayam tata iti //

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อมีชีวิตอยู่ บุคคลควรแบ่งมรดกอย่างเท่าเทียมกันแก่บุตรทั้งหลาย ยกเว้นบุตร
ที่เป็นกระเทย เป็นตา และเป็นผู้ถูกขับจากวรรณะ ถ้าไม่มีบุตร มรดกควรเป็นของ
สปีชตะ* ถ้าไม่มีบุตรสปีชตะนี้ มรดกควรเป็นของภรรยา ถ้าไม่มีภรรยา มรดกควรเป็นของ
ศิษย์ เมื่อใดมรดกแล้วเราควรใช้มรดกนั้นในทางที่เป็นประโยชน์ หรือในกิจกรรม
ทางศาสนา¹

* สปีชตะ คือ เครือญาติที่มีความสัมพันธ์กันโดยนับขึ้นสามชั่วโคตร ได้แก่ พ่อ, ปู่
และทวด และนับลงอีกสามชั่วโคตร ได้แก่ บุตร, หลานและเหลน (ญาติเจ็ดชั่วโคตร)
(Menier-Williams, 1970 : 1149)

¹ Ap.II.6.14.1-3.

Jīvanputrebhye dāyam vibhajetsamaṁ klībamunmattam
patitam ca pariḥāpya /1/
putrābhāve yaḥ pratyāsannah sapindah /2/
tadabhāva ācārya ācāryābhāventevāsī hrtvā tadarthesu
dharmakṛtyesu vopayajayet /3/

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย